

Kurt RUDOLPH, Gnóze. Podstata a dějiny náboženského směru pozdní antiky,

Praha: Vyšehrad, 2010, 450 s., přel. Jiří Gebelt,
ISBN 978-80-7021-947-8.

Téma gnóze patří k nejpobulárnějším v dějinách náboženství a gnostická hnutí znamenající jakousi renesanci původní gnóze zachvátila i v období na rozhraní 19. a 20. stol. západní Evropu i tehdejší ČSR jako druh vyhraněného sektářství. Slovo „gnóze“ je řeckého původu, znamená poznání či vědění a je používáno pro označení náboženského hnutí, které vyvrcholilo ve 2. stol. po Kr. v Alexandrii a bylo synkretismem orientální esoteriky, stoicismu a křesťanských prvků. První informace o něm přinášeli patristé („otcové“), kteří je pokládali za druh kacířství (hereze – „způsob myšlení či myšlenková škola, která se nějak liší od společenství, tedy schizma či ‚chybné učení‘, které si činilo nárok být pravou vírou pro křesťany“ – G. R. Evans, 2006 ve svých *Dějínách kacířství*), protože, kromě jiného, hlásáním náboženského dualismu (existence dvou kosmických mocností, dobré a zlé) popíralo křesťanský monoteismus a zdůrazňovalo „spásné vědění“ jako „zjevené vědění“ („evangelium pravdy“), a tak: „Právě tento protiklad víry a vědění byl jedním z ústředních témat ve sporu církve s gnostickou herezí“ (K. Rudolph, str. 62). Autor zde recenzované knihy, významný německý evangelický teolog a historik náboženství, rozlišuje v předmětné knize gnosticismus a gnózi: slovo „gnosticismus“ vzniklo až v 18. stol. a mělo „negativní tón“ označující gnostické sekty, resp. „křesťansko-gnostické systémy 2. a 3. století“, kdežto „gnóze“ je „historickou kategorií“ vyjadřující „určitou formu pozdně antického světového názoru“, který, dodejme, byl i základem deviantních praktik některých gnostických sekt. Podstatnými znaky staré gnóze byla „představa o přítomnosti božské ‚jiskry‘ v člověku“, která upadla postupným sestupem do tohoto světa „osudu, zrození a smrti“, kde je uvězněna v zápase božské „jiskry“ („pneuma“), to je „světla“ s „temnotou“ tělesnosti a nevědomosti, a má být probuzena k obnovení v „božstvu Člověk“.

Nelze zde jít do podrobností obsahově bohaté Rudolphovy knihy, která údajně patří k nejlepším monografiím o gnózi. Tato přístupně a přehledně psaná kniha zahrnuje i analýzu gnostických spisů nalezených r. 1947 ve Wádí Kumránu a zhruba v téže době také v egyptském Nag Hammádí (historie posledně uvedených nálezů je sama o sobě vzrušujícím čtením, kde vystupuje i známý psycholog a znalec esoterních systémů Západu i Východu C. G. Jung). Kniha je vydatným a zajímavým pramenem pro všechny zájemce o dějiny náboženství.

Milan Nakonečný
(TFJU, M.Nakonecny@seznam.cz)